

KOC SIS SÁNDOR

NEMZETÜNK HADISÍRJAI

Édesanyám féltestvérének, Meszlényi Ferencnek (1907–1945) emlékére, aki Oroszországban, fogolytáborba szállítás közben halt meg. Bizonyosság a pontos helyet és időt illetően nincs, csak kósza hírek a bajtársaktól. Nyughelye azért is ismeretlen, mert a kutatás az 1945 utáni évtizedekben lehetetlen volt. Testvére, János, szerető féltestvérei, Ida és Sándor, fiatal felesége, Juliska, gyermekei, Katalin és Ferenc életük végéig várták haza. Hiába.

Tiszteletpéldányként 440 oldalas, a Honvédelmi Minisztérium Zrínyi Kiadója által gondozott kötet került a könyvespolcomra. Első belepillantásra is szívszorító. *Hőseink nyomában. Tanulmánykötet a hadisírok kutatásáról.* A szerzők, munkatársak között ismerős nevek: Dr. Töll László ezredes, Maruzs Roland alezredes, akikkel 2013-ban már dolgoztunk együtt özv. Horthy Istvánné gr. Edelsheim Gyulai Ilona búcsúztatásakor, később a 32-esek terén lévő szobor felújításakor és Kenderesen is, a katonahősök mauzóleumánál.

Napjainkban az 1914–18 közötti nagy háborúra emlékezünk. A XX. században két – iszonyatos szenvedést és veszteséget okozó – háború forgatta fel a világot, alig telvén el a kettő között húsz év! Már a trianoni békeszerződés aláírásakor figyelmeztetett néhány józanul gondolkodó politikus, hogy a két európai erős birodalom, Németország és a Monarchia megalázása és elképesztő mértékű

megcsonkítása nem maradhat büntetlenül. Így is történt. De micsoda áldozatok árán! Helyénvaló tehát, hogy e könyv kapcsán is, kegyelettel gondoljunk nemzetünk, minden nemzet háborús hősi halottjaira.

E „kezdemenyezés évtizedek mulasztását pótolja (...), hősi halottait a nemzet nem gyászolhatta (...). A hiányos dokumentációs anyagok és a felejtés egyaránt fáradtságos munkát jelentett és csak a lelkiismeret diktálta nemes szándék adhatott erőt a kutatások sikeréhez. Illő, hogy a magyar közönség, a fellelt/feltárt katonasírokról ismereteket szerezzen és a késői gyász kötelességének eleget tegyen, mert apáink, nagyapáink porladnak szerte...” – írja köszöntőjében emlékezéssel, elismeréssel és a követendő út kijelölésével

Boross Péter miniszterelnök. Hende Csaba honvédelmi miniszter szintén elismeréssel szól a tanulmányokat tartalmazó kötet első lapjain: „minden nemzet feladata, hogy ne feledkezzen meg hősi halottairól. A magyarság sem lehet kivétel ez alól, hiszen a magyar hadtörténelem régebbi, mint maga az államiság. Ezért szükséges, hogy nemzetudatunk egyik alappillére legyen hősi halott katonáink tisztelete és emléküik ápolása.” Különösen „a második világháború után, nevük és tetteik hosszú évtizedeken át felejtésre voltak kárhoztatva, sírjaikat az enyészetnek hagyták, vagy szándékosan megsemmisítették, a hadműveleti területeken eltemetett katonák nyughelyének felkutatására pedig gondolni sem lehetett.”

Tóth Zsolt, a gondos szerkesztő ezt írja az előszóban: „Elég csupán a XX. századra gondolnunk, a világháborúk szörnyű vérengzéseire, amelynek során több százezer magyar katona vesztette életét, jelentős részük az ország határain kívül. Hazánk jelenlegi területén is több tízezer honvéd és idegen haderő katonája nyugszik ismeretlen helyen, jeltelen sírban. Ezek hazájuk törvényeinek engedelmeskedve áldozták életüket. Elsősorban ezért jár nekik a méltó sírhely, a végső búcsú megadása.

A 440 oldalas könyv minden dolgozatának méltatása természetesen meghaladja egy recenzió lehetőségeit. Ezért csak néhány témát tudunk bemutatni, kiemelni, illetve felhívni rájuk a figyelmet.

MARUZS ROLAND: Hatvannyolc esztendő jeltelenül, idegen földben. Vitéz Barankay József százados hazatérése

„Barankay József 1909. okt. 2-án született Újvidéken, a gimnáziumi érettségi után jelentkezett a Ludovika Akadémiára, 1932 aug. 20-án avatták tüzér hadnaggyá.” Előbb Nyíregyházán kapott beosztást, majd a Ludovikára vezényelték, ott nevelőtiszt, majd tüzér-oktató. „Szigorú és következetes parancsnokként tisztelték, aki mindent átható hazaszeretetre nevelte a tisztisarjadékat.” 1941-ben százados, a Budapesti 1. sz. honvéd tüzérsztyályhoz kerül mint ütegparancsnok. Itt érte a 2. honv. hadsereg mozgósításának híre, és önként jelentkezett frontszolgálatra. Augusztusban már a Don folyónál harcol, a hídfőcsatákban a tüzérüteg parancsnoka. 1942 okt. 6-án a Barankay százados vezette üteg néhány lövéssel szétrombolt egy szovjet erődöt, amelyből az ellenfél katonái – sebesültjeiket hátrahagyva – elmenekültek. Barankay az elsők között rontott be az erődbe, amikor egy könnyebben sérült szovjet katona rálőtt, bal karján súlyosan megsebesítve őt. A seb ellátása után – az orvosi tilalom ellenére – tovább vezette az üteget. Később magas sebláza miatt hátraszállították. Kiemelkedő bátorságáért a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét kapta meg. Felépülése után „1943 januárjától a németországi Jüterbogba vezényelték rohamtüzér kiképzésre. Ő lett az 1943 szeptemberére felállított hajmáskéri rohamtüzérsztyály parancsnoka. Új beosztásában szaktudásával és emberségével nagy megbecsülést vívott ki magának.” A magyar gyártmányú, legendásan híres Zrínyi-rohamlövegekkel indultak szembe a híres szovjet T-34-esekkel. Az 1. hadsereg kötelékében Stanislau körzetébe mentek, ahol súlyos elhárító harcokban

vettek részt. *Barankay századost rendkívüli hőstettéért a kormányzó a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel tüntette ki.*” A rendelet hivatalos megjelenését a hős parancsnok már nem érte meg. „A Targowica melletti figyelfőpontját 1944. július 13-án légi-bombatalátal érte és két rádiósával együtt hősi halált halt. Két nappal később helyezték végső nyugalomra a stanislau magyar-német hősi temetőben. Az ő életéről, haláláról, földi maradványainak felkutatásáról és hazahozataláról szól a tanulmány.”

A kitüntetést, a kiemelkedő hősiesség elismerését díszszakasz jelenlétében Billnitzer vezérőrnagytól az édesanyja vette át 1944. szeptemberben Bácsalmáson. Az anya szavai: „Fájdalmasan érint fiam halála, de megnyugszom Isten akaratában. Karácsonykor láttam utoljára, akkor azt mondta: Édesanyám, nyugodjon meg, én bármikor Isten elé merek állni.” Barankay Józsefet a stanislau temetőben temették el, és ez is segített abban, hogy 68 évvel később sikerült sírhelyét azonosítani. A legendás rohamtüzér földi maradványait, a miniszteri döntés után, az ungvári főkonzulátus segítségével hozták haza, és koporsóját ágyútalpra helyezve, katonai tiszteletadás mellett vitték végső nyughelyére, a Kerepesi temető 52-es katonai parcellájába. Ha arra visz utunk, a görög katolikus kettős keresztrel ellátott fekete márvány emlékműve előtt tisztelettel álljunk meg egy szál virággal, és gondoljunk a százados messze földön, többnyire ismeretlen helyen nyugvó bajtársaira is.

KOVÁCS LÁSZLÓ: Neves poéták hadisíriainak kutatása – Petőfi Sándor őrnagy és Gyóni Géza zászlós sírja

A szerző 21 oldalon át, rendkívüli precizitással foglalkozik a két költő nyug-

helye kutatásának történetével. Elemez, bizonyít, cáfol különböző tanokat és tévtanokat. Forrásait gondosan sorakoztatja fel, egyes esetekben kritikáját sem rejti véka alá. Költőóriásunk, Petőfi Sándor élete, halála és nyughelye úgy látszik – ebből az alapos dolgozathoz is kiderül –, teljességgel soha nem tárható fel. Gondoljunk csak arra, hogy „három helyen született, s legalább hat helyen halt meg”.

Gyóni Gézáról, a méltatlanul elfeledett és mellőzött költő katonasorsáról is alig tudunk valamit. Achim Géza (a Gyóni felvett írói név, szülőhelyére, Gyón községre – ma Dabas része – utal) alapfokú tanulmányait Szarvason és Békéscsabán végezte. Középiskolába szintén ott járt, majd 1902-ben felvételt nyert a pozsonyi evangélikus teológiára, azonban tanulmányait megszakította és újságírónak állt be. 1904-ben szülőfalujában jegyzőgyakornok, később Budapestre kerül. 1907-ben mint póttartalékos Boszniában szolgál, majd 1914-ben bevonul katonának. Przemyslnél (itt, az ostrom alatt írja meg leghíresebb versét, a *Csak egy éjszakára* címűt) 1915-ben már mint tizedes orosz fogságba kerül. Öccsével, a főhadnagy Mihállal együtt 1917-ben a krasnojarszki hadifogolytáborban hal meg, drámai módon – testvére június 8-ai elvesztésébe beleőrülve – 33. születésnapján, 1917. június 25-én. Ismeretlen helyen, egymás mellett nyugodva alusszák örök álmukat.

„A táborban köztiszteletben álló költő temetésére június 27-én ünnepélyes szertartással került sor. A rézveretes, kék kereszttekkel mintázott fakoporsó fedelére belül odaszegezték bajonettjét, betették ezüsfogantyús botját, és kifejezetten egy későbbi, remélt hazaszállítását megkönnyítő azonosítójegyként, egy hordóabroncsot húztak a testére, leszorítva vele karját is. Koporsóját,

fegyvertelen orosz kísérettel, tisztí becsületszóra kiengedett 37 fogolytársa kísérte ki a 2,5 km távolságban levő fogolytemetőbe.” A nyughely a városi Troickoje kladbiscse (Szentháromság temető) elkülönített, de azon belül is tisztí része. Elszorult torokkal, megrendülten olvassuk a Nagy Háború költőjének versbe foglalt fogalmát. Mit tett volna, hogyan köszöntötte volna szülőföldjét, ha hazajöhetett volna: „A dombon, melyről falum látszik – Könnyel köszöntöm a drága hártárt ... Felkeresem a gyóni temetőt – Szegény öreg pap lent a sírban – az én apám – Tudom, nem aludt, míg messze észak gyilkos éjszakáin – Fiai fölött égték a faluk (...) Harcos dicsőség koszorúját – Szegény öreg pap sírjára teszem.”

A sírpárról és a bennük nyugvókról a később szórványosan hazatért foglyok hoztak gyakran ellentmondásos híreket. A hírek és az eddig ismert tények szerint a nyughely 1937-ben már nem volt felismerhető. 1972-ben Dabas nagyközség tanácselnöke levelezést folytatott a krasznojarszki illetékesekkel, akiknek homályos válaszból kiderült, hogy az egykori hadifogoly-temetőt elérte a növekedő város, és a terület nagy részét beépítették. „Nagy részét” – talán nem az egészet. Így valahol talán nyugalomban pihennek a Gyóni testvérek.

TÓTH ZSOLT: A hadisírkutatás alapvető módszerei

„A magyar katona már több mint egy évezrede kiveszi részét a harcokból szerte a kontinensen, míg az ország területe számos alkalommal vált hadszínterré. Ennek következtében, mivel a háborúk legfőbb velejárója a halál, több tízezer katona vesztette életét a Kárpát-medencében és több tízezer katona esett el különban. A harcok során

Varga László pilóta szakaszvezető

gyakran nem volt alkalom, hogy az elesett katonákat a kegyeleti szabályoknak megfelelően helyezték sírba. A fronton a magányos hadisírok pontos helyszínét ismerők közül azonban sokan maguk sem tértek haza, ezért számos hősi halott sírja a feledés homályába veszett.” Ezért „építkezés, földművelés, egyéb talajmunka során napjainkban is előfordul, hogy katonák emberi maradványai kerülnek felszínre, megtalálásakor azonban sokszor elmaradnak a szükséges lépések, amelyek hozzájárulhatnak az előkerült katona személyének azonosításához és a halál okának megállapításához.”

Mik ezek a lépések? – teszi fel a kérdést Tóth Zsolt. Például a megtaláló nem tesz bejelentést, hagyja a leleteket megsemmisülni, vagy a helyszínre érkező hatósági emberek – bár törvényesen járnak el – kárt okoznak, a maradványokat összegyűjtik halomba, vagy tárolóba, majd elviszik, elhagyják a helyszínt. A szakszerű feltárás elmarad, az azonosítás szinte lehetetlen, és kegyeleti problémáról is beszélhetünk. 2012-től az exhumálás-hoz az illetékes miniszter engedélye szükséges. Értesíteni elsőként a Honvédelmi Minisztérium Társadalmi

Kapcsolatok és Háborús Kegyeleti Főosztályát kell, a szakszerű és kegyeletteljes feltárást ők koordinálják (tel.: HM 06-1/474 12 78). Kiváló szakemberek, szakértők (régészek, orvosszakértők, antropológusok, katonai szakértők, történészek stb.) végzik a feltárás felelősségteljes munkáját. Ha eredményes a szakemberek munkája, ha a katonát, a hősi halottat azonosítani tudták, akkor a HM említett szervezetének feladata a család felkutatása levéltári és egyéb iratok alapján, valamint a végső tisztesség megadása, az újratemetés megszervezése. Ez méltó a hősi halott hazájáért vállalt áldozatához – hogy egy táblán, sírkövön neve, emléke fennmaradjon az utókor számára.

MAGÓ KÁROLY: Pilótasírok

„A legenda szerint az eltűnt pilóták még mindig az egykori harcterek felett repülnek, várják, hogy az utolsó bevetésük véget érjen és visszatérhessenek bajtársaikhoz. A II. világháború után, amint lehetőség volt rá, rokonaik nyomozni kezdtek az eltűnt pilóták után.” 1989 előtt nem lehetett nagyszabású kutatásokat végezni, olykor csak egy véletlen hozta úgy, hogy egy-egy pilóta maradványai előkerültek.

A Magyar Királyi Honvéd Légierő bevetésből vissza nem térő pilótáit „eltűntként” vették nyilvántartásba. Soruk többféle lehetett. Például fogságba estek, jó esetben évek múlva hazatértek. Volt olyan, hogy gépét lelőtték, de később sikerült hazatérnie. De volt, aki emigrált és esetleg évtizedek múlva adott életjelt magáról. Volt, aki „egyszerű” emberként itthon húzta meg magát, nem keresett kapcsolatot, nehogy a kommunista hatóságok zaklassák. Végül: ami a legnagyobb tiszteletet és kegyeletet érdemli, a légi csata vagy légelhárítás során elsen-

vedett hősi halál. „A repülőroncs-kutatás azokkal a pilótákkal foglalkozik, akik az utolsó bevetésükön hősi halált haltak, általában nem tudták elhagyni gépüket, ezért maradványaik a roncsok között nyugszanak.” Volt olyan eset, „hogy a helyi lakosok a holttestet a gép mellett, vagy közelében, esetleg a település temetőjében helyezték örök nyugalomra.” A pilóták utáni kutatás folyamata rendkívül bonyolult lehet. Megkérdezni az esetleges szemtanúkat, túlélő bajtársakat, kutatni levéltárakban, katonai nyilvántartásokban, illetve a konkrét vagy vélt helyszíneken. „A honi légvédelem harcaiban több mint húsz pilóta tűnt el.”

A Magyar Királyi Légierő két pilótája, Majoros Kornél főhadnagy és Szűts Károly tizedes sírja a Tolna megyei Bábaapátiban található. Hősi haláluk oka: 1944. november 28-án szálltak fel a 102/3. sz. vadászrepülőszázad pilótáiként, hogy egy ellenséges szovjet menetoszlopot támadjanak, amikor is légvédelmi találat érte gépüket. Ennek következtében kényszerleszállást akartak végrehajtani, ekközben gépük lezuhant, kiégett. A

Horváth György pilóta hadnagy

helyi lakosok - tiszteletre méltó módon - eltemették őket.

Bejczy József százados hősi halála: négy ME 109-es gép szállt fel Veszprémben 1944. november 4-én, hogy Szolnok felett felderítést végezzenek. Ennek befejeztével támaszpontjuk felé repültek vissza, amikor Abonyán ellenséges szovjet páncélosokat vettek észre, ezeket megtámadták. Légvédelmi tűz találta el Beczy százados gépét, mely szemtanúk (Mádi István és Tóth József) és egy tanya felett átrepülve, attól 300 méterre földbe csapódott. „Az oroszok odarahantak és a

lelőtt pilótát kifosztották. Miután az oroszok elvonultak, Husek Tóth József éjszaka, titokban, eltemette a holttestet. A sírhant 1953-ig megmaradt, a tanyán élők gondozták, de tévesztés miatt a tanyát elbontották, ezzel a sír is eltűnt” „A rendszerváltás után Tobak Tibor hadnagy, a Magyar Veterán Repülő Szövetség elnöke kezdeményezte, hogy derítsék ki, mi történt Bejczy századossal.” Az első időben a kutatócsoport többszöri próbálkozás után sem talált nyomot. Végül DNS-vizsgálatok alapján, a hosszas kutatás eredményeként megtalált hős pilóta maradványait 2006. március 2-án, katonai tiszteletadás mellett helyezték örök nyugalomra a család körmendi sírjába.

UTÓSZÓ

2005 óta a civil és katonai roncskutatók - igen szép eredményekkel - együtt dolgoznak a feltárásokon, ápolják a repülőhagyományokat, a hősi halott repülősök sírjait. Ehhez nyújt elismerésre méltó módon segítséget a MH 86. Szolnok Helikopterbázisa és jogelődjei. Köszönet érte. Legyen áldás a fáradhatatlan repülő roncskutatók további munkáján, ideértve a rendkívül korrekt, segítőkész orosz és ukrán katonákat, kutatókat, hadtörténészeket is.

Horváth Lajos a *Hullámsír*-ban a magyar haditengerészekre emlékezik. „Aki a haditengerészethez vonul be, nem tudhatja, hogy lesz e valaha földi sírhantja. Tudja: a megemlékezők csak a hullámokba dobott koszorúkkal róhatják le kegyeletüket.” A dolgozat főként az osztrák-magyar haditengerészetnél szolgált hősökre emlékezik, de szól a II. világháború során a felfegyverzett magyar teherhajókon egykor szolgált, életüket vesztett tengerészekről is.

Hadisírgondozás (Kép: honvédelem.hu)